

Oldemors hage.

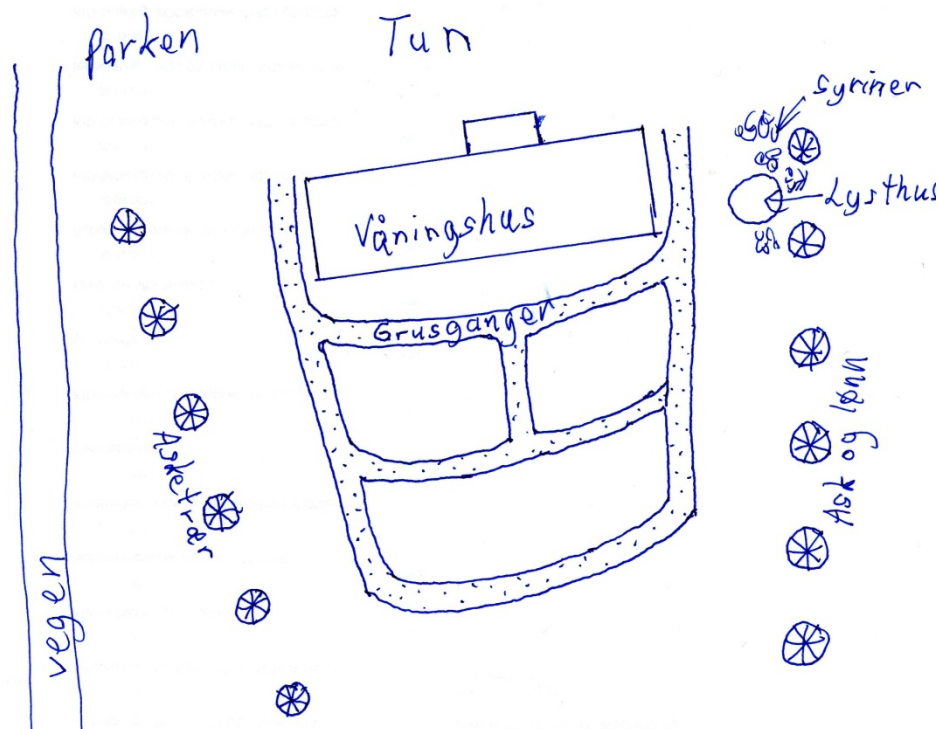
Over skrivepulten min henger det gamle gårdskartet over Østre Åmot signert O. Grøndahl. Kartet er datert 1905. Foruten innmark og hagaskau, er også hus og tun inntegnet ganske nøyaktig. Dessuten ser vi tydelig planen min oldemors hage var anlagt etter. Det er dette jeg nå skal kommentere litt:

Jeg er usikker på hvor vanlig et have- eller parkanlegg av dette slaget var på landsbygda rundt år 1900. Antakelig var det ikke spesielt vanlig. Kan hende var det fordi lensmannen residerte her at anlegget ble gjort. Litt mote var sikkert inne i bildet. (Det Norske Hageselskap ble stiftet i 1884.) Dessuten krevde anlegget penger; i hvert fall i form av arbeidsinnsats.

Tun, have og bebyggelse på Åmot utgjorde på denne tida et areal på ca. 10 dekar. Av dette utgjorde haven ("storhaven") på sørsida av hovedbygningen et areal på ca. 3-3,5 dekar. Haven var anlagt på slutten av 1800-tallet i mine tippoldeforeldre Randine og Adolf Laaches tid. Det sentrale med anlegget var planting av store trær langs vest- og østsiden. Innafor dette ble det så anlagt grusganger som gikk i store buer igjennom haven. Og så ble det plantet både pryd- og nyttevekster innafor dette. Ved østenden av hovedbygningen ble det anlagt et lysthus omgitt av syriner. Planen framgår av skissen under.

Hva ble det plantet? De store trærne mot vegen i vest var asketrær, som måtte felles på 1950/60-tallet. Det var også asketrær mot øst, men her ble det i tillegg plantet lønn etter det jeg har fått fortalt. Syrinene i østenden av huset er allerede nevnt.

Inne i haven ble det plantet plomme- og epletrær. Et av disse trærne lever enda, og til og med eksperter vi har spurt, aner ikke hvilken sort dette er. Eplene er tidlig modne, og er gode å spise i 14 dagers tid. Så blir de mjølne og lite attraktive. Rips, solbær og stikkelsbær var naturligvis viktige. Oldemor Anna var flink til å lage vin av rips; både av rød og hvit rips. Og av stikkelsbæra ble det godt syltetøy. Derimot er jeg nokså sikker på at det ikke ble dyrket grønnsaker i storhaven på denne tida. Grønnsaker dyrket de nok, men det var like greit å gjøre dette på jordet i nærheten av turnipsåkeren.

På noen gamle fotografier fra omkring 1920 ser vi også at det var anlagt blomsterbed. Det er vanskelig å se hva som sto i disse blomsterbedene. Men gamle stauder har levd her på gården fra generasjon til generasjon, og det er svært sannsynlig at det er disse vi aner på de gamle fotografiene. Da jeg vokste opp, hadde oldemor allerede i mange år bodd i kårboligen som også hadde en have med grusganger, trær og bed på østsiden av tunet. Blant de staudene hun hadde var peonrose, daglilje, kyssmegovergjerdet, kantkonvall, løytnantshjerte, martagonlilje, frøstjerne og skogskjegg. Alle disse staudene har vi tatt vare på, men de er plantet om på andre steder.

Til venstre: Peon. Til høyre: Frøstjerne og kantkonvall.

Til Venstre: Daglilje. Til høyre: Martagonlilje.

På oldemors tid ble det også plantet trær mellom stabburet og hovedbygningen i lia ut mot veien. Det var hestekastanje, bjørk og lønn. Dette skjedde rundt 1920, for vi ser de nyplantete trærne på fotografier fra denne tida. Så ble en granittsøyle gravd ned i bakken mellom trærne, og en gammel møllestein plassert oppå. Dermed hadde de et bord. Rundt dette ble det støpt heller og satt benker. Området ble så døpt parken, og dette navnet bruker vi fortsatt.

Haven var såpass viktig for oldemor at da hun overdro gården til min bestefar i 1929, var det i et eget punkt i kåravtalen tatt inn at hun skulle ha enerett på å benytte storhaven, og at hun årlig skulle motta 6 lass stallgjødsel til den!

Oldemor var gammel når jeg vokste opp, og det var bestemor Ingeborg som da regjerte i storhaven. Grusgangene var der også den gangen. Hun hadde de ansatte på gården til å hjelpe seg med å stelle grusgangene. Dette var nemlig en enorm jobb sommeren igjennom. Ingen fiberduk hindret leira å ete opp grusen/singelen, og det måtte jevnlig kjøres på ny. Ugras kom opp hele tida, og plenene rundt ville vokse innover grusen. Det var en evig jobb med hakking og luking, og etterhvert måtte bestemor gi opp de ytterste slyngene i grusgangene og la det bli plen. Hun kortet dessuten inn haven noen hundre kvadratmeter i sør. Men det var i bestemors tid at det ble anlagt et staudebed med floks i flere farger på begge sider av den midterste grusgangen sør for huset. Det var også hun som anla et breitt blomsterbed langs hele sørsida av huset (22 meter) der hun bl.a. plantet roser. Det var dessuten bestemor som flyttet grønnsaksengene fra jordet og inn i haven, sjøl om kålen fortsatt sto på jordet. Jeg kan huske bønner, sukkererter, gulrot, gresskar, purre, selleri og persille. Rabarbraen sto i fjøsveggen der det var lunt og tidlig vår. Her kunne hun også få fram modne tomater om høsten.

For noen år siden fjernet vi de siste restene av grusgangene, og vi har gjort mange forandringer med plassering av bed, busker, sitteplasser og steinlegging. På tomta til lysthuset har vi satt opp hobbyveksthus. Men i det minste tar vi vare på staudene og trærne vi arvet - så lenge de lever, og de gamle havebenkene og steinbordet er også i bruk.

- Men jeg tenker likevel på grusgangene hver gang plenen klippes, for de er fortsatt merkbare som synlige søkk i plenen. Jammen er jeg glad jeg slipper unna stellet av dem!

Åmot desember 2012

Tor Laache